

Pátrovics Péter

„INDIVISIBILITER AC INSEPARABILITER”

Magyarország képe az ausztriai történelemkönyvekben

Bár a jelen munka tárgya elsősorban az Ausztriában megjelent műveket célozza, írásunkat – rendhagyó módon – most mégis egy, a neves angol történész, Norman Davies Európa történetét tárgyaló opusából származó idézettel kezdjük: „Azok a történészek, akik leginkább szeretik magukat „nyugatnak” (vagyis angolnak, franciának, németnek vagy amerikaiinak) gondolni, ritkán érzik szükségét annak, hogy Európa múltját a maga teljességében írják le. Nem látják okát se annak, hogy a kelet-európai országokat, se annak, hogy Nyugat-Európa legnyugatibb vidékeit figyelembe vegyék. Tetszőleges számú olyan munkát lehet felsorolni, amelyik címében Európa avagy a kereszténység történetének adja ki magát, de távolról sem az. [...] Sok ilyen munkában nyoma sincs Portugáliának, Írországnak, Skóciának vagy Walesnek, s ugyanúgy nincs Skandinávia, mint ahogy nincs Lengyelország, Magyarország, Csehország, nincs Bizánc, a Baltikum, Fehéroroszország vagy Ukrajna, nincs a Krím vagy a Kaukázus. [...] Ez igen különös dolog. Arra következtethet az ember, hogy Európa történészei úgy viselkedhetnek, mint Gruyère sajtkészítői: tőlük függ, hogy készítményükben mennyi lesz a luk, és mennyi a sajt” (Norman, Davies 2001: Európa története. Osiris Kiadó, Budapest, 35.o. ford. Bojtár Endre).

Mi szűrhető le mindebből? Talán az, hogy nem kell különösebben meglepődnünk azon, ha nem túl sok hazánkkal kapcsolatos információt találunk az Európa nyugati felén kiadott általános történelmi tárgyú munkákban. Ausztria (és bizonyos mértékig Németország is) azonban ebből a szempontból – érthető okok miatt – kivétel(ek)... Az Ausztriában kiadott és az iskolákban rendszeresített történelemkönyvek többsége már az európai *status quo* kialakulásának hajnalától fogva, számosíthatóan úgy a X. századtól (hiszen erre az időszakra tehető a térségben a /nemzet/államok születésének időszaka) említést tesz a magyarokról. A Magyar Királyság („Königreich Ungarn”) a német nyelvű tankönyvekben általában mint a középkori Európa egyik egységes, meghatározó és komoly jelentőséggel bíró állama jelenik meg (vö. Hug, Wolfgang – Busley, Hejo 1979: *Geschichtliche Weltkunde* Bd. 1, Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt am Main – Berlin – München – Wien 174–175. o.). Léte – már csak a nevezett tankönyvben szereplő térképek alapján is – tekintélyt parancsoló (ld. uo. 182., 187., 189. o.). Feltűnik rajtuk Buda („Ofen”) és Pest meg Esztergom, (ez utóbbi „Gran” alakban, hiszen ez az Esztergomtól nem messze a Dunába torkolló Garam folyónak a német nevéből származik), de Kolozsvár, Nagyszeben és Brassó városok neve is (persze mindegyik németes formában, tehát – a fenti sorrend szerint haladva – úgy mint: „Klausenburg”, „Hermannstadt” és „Kronstadt”). A főbb középkori kereskedelmi útvonalakról szólva a fentebb idézett tankönyv a történelmi Magyarország

legfőbb kereskedelmi központjának Budát, fontosabb áruba bocsátható cikkeiként pedig a vasat, a rezet, az ezüstöt és az aranyat, valamint a marhát és a lovat jelöli meg (ld. uo. 207.o.).

Most azonban – képletesen szólva – nagyot ugrunk. Egészen az első világháborúig... Pontosabban szólva az azt követő állapotig. Erre két okunk van: az első, hogy a fentiekben már hivatkozott tankönyvsorozat 3. részében itt történik legközelebb említés a magyarságról a „*Friedensprobleme nach dem Ersten Weltkrieg: Völkerbund – Osteuropa*” (‘A békekötés körüli problémák az első világháború után: Népszövetség – Kelet-Európa’) című fejezetben (121–126. o.), a második, hogy az újkori magyar történelemnek ez az *egyik* legneuralgikusabb (vagy ha nem a *legneuralgikusabb*) pontja, amely máig fájó, mély sebeket hagyott sok, magát magyarnak valló ember életében. Korántsem mindegy tehát, hogyan vélekednek erről az (egyébként egész Európa számára) igen válságos időszakról szomszédaink, vagyis a „sógorok”, ahogyan őket a népnyelv rokonszenvennel viseltetve irántuk – és egyben félig tréfásan – nevezni szokta.

A hivatkozott kötet 123. oldalán két térkép szerepel, amelyek Délkelet-, illetve Kelet-Európa képét mutatják 1914-ben, majd pedig 1919-ben. Mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy az első térképpel kapcsolatban – amelyen értelemszerűen Ausztria-Magyarország is szerepel – problematikusnak érezzük a Szlovákia (Slowakei) felirat Pozsony (Pressburg) melletti feltüntetését, mivel ilyen államalakulat akkoriban még nem létezett. (Azt csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a „Gott erhalte” kezdetű császárdalnak, vagy más néven az osztrák néphimnusznek korabeli cseh fordítása létezik, szlovák azonban nem. A szlovákot ugyanis akkor nem tartották államalkotó nemzetnek. (Vö. Alexander Sixtus von Reden 1989: Az Osztrák-Magyar Monarchia. Történelmi dokumentumok a századfordulótól 1914-ig. Széchenyi Kiadó/ Druckhaus Nonntal Bücherdienst, Budapest/ Salzburg 13–16. o.). Igaz, már 1849-ben felmerült egy önálló szlovák körzet („samostatné slovenské okolie”) létrehozásának a gondolata, és maga a Szlovákia (Slovensko) kifejezés is megjelent már 1836-ban, Pavol Josef Šafáriknak egy Jan Kollárhoz írott levelében, melyben azt szorgalmazza, hogy a cseh kifejezések mellett szlovák kifejezéseket is használjanak. (Kollár akkoriban mint evangélikus lelkész működött Pesten.)

Ők ketten – mármint Šafárik és Kollár – a közös cseh és szlovák nyelv ápolására és egységesítésére törekedtek. Ily módon tehát Ludovit Štúrral és társaival, akik az önálló szlovák nyelvet középszlovák alapon kívánták megújítani és ennek elősegítésére (cseh és szerb mintára) létrehozták a „Matica Slovenská” nevű egyesületet, ellentétben álltak. Talán hasznos lett volna egy pillantást vetni a korabeli, középiskolákban rendszeresített atlaszokra (vö. pl. Geographischer Atlas zur Vaterlandskunde an den österreichischen Mittelschulen. Bearbeitet von Prof. Dr. Rudolf Rothaug, Verlag der K.u.K. Hof- Kartograph. Anstalt G. Freytag & Berndt, Wien. 1910). Nos, ennek 10. oldalán található az Osztrák-Magyar Monarchia politikai térképe (Politische Karte der Österreich-Ungarischen Monarchie). Ezen sok minden olvasható, pl. olyanok, mint Böhmen (Csehország), Mähren (Morvaország), Galizien (Galícia), Ungarn (Magyarország), Kroatien (Horvátország), Slavonien (Szlavónia), Bosnien (Bosznia) stb., de olyan, hogy Slowakei, nem.

A *Geschichtliche Weltkunde* c. tankönyv 123. oldalán található térképekre vonatkozó kommentár a következő: „Az új államok belpolitikai problémái. A versailles-i békeszerződés új államok egész sorát hozta létre, más államok határait pedig jelentősen megváltoztatta. Wilsonnak a népek önrendelkezésére vonatkozó 14 pontját számos esetben nem vették figyelembe. Így a „köztes Európa” államai súlyos nemzetiségi problémákkal kényszerültek szembesülni. Magyarországon 1919 márciusában a leninista Kun Béla proletárdiktatúrát vezetett be és kikiáltották a tanácsköztársaságot, amelynek vörös hadserege Szlovákia (sic!) visszafoglalására törekedett. Ekkor avatkozott be a Franciaország támogatását élvező Románia, amelynek csapatai megszállták Budapestet. Magyarországon visszaállították a monarchiát, de a trón üres maradt. Horthy admirális kormányzóként uralkodott. Az országot továbbra is a régi arisztokrácia uralta. A nacionalista, az antikommunista és az antiszemita mozgalmak megerősödtek” (Hoffmann, Joachim – Krautkrämer, Elmar – Hug, Wolfgang 1985: *Geschichtliche Weltkunde* Bd. 1, Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt am Main – Berlin – München – Wien 122–123. o. ford. tőlem).

A kommentárt olvasva a benne található következetlenségek okán az emberben önkéntelenül kérdések merülnek fel... Minden tisztelettem Krautkrämer professzor úré, de talán mondaná meg, mi lett volna a jobb? Ha a leninista Kun Béla vörös hadserege nem próbálja visszafoglalni (az akkor még nem is létező) Szlovákiát? Vagy ha – amint újonnan sikerült megtudnunk (mindig tanul az ember) – román segítséggel visszaállítják a monarchiát, de nem marad üres a trón? Netalán akkor, ha az országot (már) nem a régi arisztokrácia uralja? És akkor ki? Kun Béláék? Ha pedig ők akarták visszafoglalni „Szlovákiát”, akkor most nacionalisták voltak vagy kommunisták? Esetleg a kettő egyszerre? És végül: hogyan értékeljük azt, hogy megerősödtek a fentebb említett mozgalmak? (Itt most csak az „antikommunista” jelzőre gondolok.) Jobb lett volna, ha Kun Bélának sikerül visszafoglalnia „Szlovákiát” és a tanácsköztársaság fenn- vagy épp csak megmarad, s emiatt természetesen nem erősödnek meg az „antikommunista mozgalmak”? Az itt elmondottak talán furcsának tűnnek, de Krautkrämer professzor úr sorai mégiscsak ilyesféle kérdéseket implikálnak...

Egyébként meg az első világháború vérzivatarra és az azt követő politikai huzavona alapján mégis mire számított a jó professzor? Egyáltalán mire számít ilyenkor egy történész? Arra, hogy félresikerült békeszerződések sorozata után majd felcsendül Beethoven örömdája, mindenütt „kitör a demokrácia”, és Európa-szerre eluralkodik a népek testvériségének felemelő és nemes gondolata? Ugyan már...

A továbbiakban azt azért még megtudjuk, „hogya a köztes Európa újonnan létrehozott államai közül csak Finnországnak és Csehszlovákiának sikerült demokratikus kormányzási formát bevezetniük” (i. m. 123. o.). Mindezt tovább kommentálni aligha szükséges...

Visszaulva végezetül a térképekre, a következetlenségek sorát még tetézi, hogy a Szlovákia és a Horvátország megnevezések a könyvben a határok feltüntetése nélkül szerepelnek az első térképen (ld. uo. 123. o.). Bár az előbbi esetében ez – mint jól tudjuk – eleve lehetetlen, az utóbbi esetében lehetséges lett volna...

Az említett tankönyvben Magyarország legközelebb az ún. „első bécsi döntés” (1938. november 2.) kapcsán jelenik meg, persze itt is csak egy térképen (i. m. 147. o.), amelyen be van jelölve az a terület, amelyre a magyar csapatok 1938. november 5–8. között bevonultak. Ezt a vékony sávot a tankönyv mint Felvidéket („Ober-Ungarn”) jelöli meg, jóllehet tudjuk, hogy a történelmi Felvidék-fogalom valójában sokkal nagyobb területet jelöl. A felirat a következő: „Ober-Ungarn” von Ungarn besetzt azaz: „Felvidék”, Magyarország által megszállva’. Hasonló felirattal találkozunk a kárpátukrán terület egy részére vonatkoztatva is: „23. 3. 39. von Ungarn besetzt” ’1939 3. 23. Magyarország által megszállva’. A fentiekkel kapcsolatosan arról persze hosszasan lehetne vitatkozni, hogy megszállásról, vagy visszafoglalásról lenne-e helyesebb beszélni. Talán az e tekintetben semleges „bevonulás” lehetne a legmegfelelőbb. Az azonban már kifogásolható, hogy a Felvidék kifejezést csak arra a megadott területre vonatkoztatva és főleg, hogy idézőjelben használják. Ez ugyanis azt implikálja, hogy ez esetben nem egy meghatározott (és a térképen jelölnél sokkal nagyobb kiterjedésű) történelmi terület már régtől fogva kialakult elnevezéséről van szó, csupán egy alkalmi megnevezésről. Ez pedig így nem felel meg a valóságnak. Ezt követően Magyarország az említett tankönyvben még kétszer tűnik fel a térképeken. Először az ún. tengelyhatalmak területének részeként egy olyan térképen, amely az 1942-es állapotot ábrázolja, majd pedig a varsói szerződés egyik tagállamaként.

Magyarországnak azonban a legnagyobb figyelem az 1956-os forradalom kapcsán jut. Ezt és a hozzá kapcsolódó eseményeket a tankönyv egy egész alfejezetben tárgyalja. Ebben ezt olvassuk: „Felkelés (*Aufstand*) Magyarországon. 1956-ban mindannak fényében, ami akkor Magyarországon történt, Gomulának mégis úgy kellett megjelennie, mint hazájának a megmentője. Az 1949-es tömegperek áldozatainak rehabilitációja, Rákosi lemondtatása és Szovjetunióba való menekülése, valamint a lengyelországi eseményekről szóló hírek oda vezettek, hogy Magyarországon 1956. október 23-án diákzavargás tört ki, amely népfelkeléssé (*Volksaufstand*) szélesedett. Ehhez néhány nap múlva a hadsereg is csatlakozott. Ezt követően a szovjet csapatok kivonultak Budapestről. Október 29-én és 30-án úgy tűnt, hogy a Szovjetunió az ország további vezetését a reform kommunista Nagy Imre vezette új magyar kormányra bízta” (i. m. 239. o. ford. tőlem).

Ezután a tankönyv Gosztynynak az 1956-os forradalomról szóló könyve nyomán (ld. Gosztyn, 1966: *Der ungarische Volksaufstand in Augenzeugenberichten*. Düsseldorf, 368. o.) rövid szemelvényt közöl Nagy Imre államminiszternek az 1956. november. 3-ai utolsó nemzetközi sajtókonferencián elmondott tájékoztatójából, amelyben világossá teszi a magyar kormány céljait. A „szovjet páncélosok Budapesten” című rész már a november 4-én bekövetkezett tragikus eseményekkel kezdődik. Itt olvassuk, hogy: „November 4-én azonban mégis megkezdődött a szovjet páncélosok Budapest elleni támadása. A kétségbeesett magyar ellenállás néhány napon belül összeomlott. Mintegy 200 ezer ember nyugatra menekült. A szovjetek immár nem Rákosit, hanem a Nagy Imrétől még időben elhatárolódott, reform kommunista Kádár Jánost juttatták a kormányfői székbe. Az újabb rémuralom, amely mintegy két évig tartott, szétverte a munkástanácsokat, az írószövetségeket, és üldözte a rendszer számára gyanús elemeket. Egy Romániában tar-

tott titkos tárgyalás után Nagy Imrét és három harcostársát agyonlőtték (sic!). A hatvanas évek elejére azonban megváltozott a kádári politika. Az új jelszó az „aki nincs ellenünk, az velünk van” lett. A párton kívüli szakemberek nagyobb befolyáshoz jutottak, a művészetek területén és a gazdaságpolitikában a Kádár-rezsim nagyobb szabadságot engedett” (i. m. 240. o. ford. tőlem). Ez így első olvasatban korrektnek tűnik, jegyezzük azonban meg: Nagy Imrét gyilkosai felakasztották, nem pedig agyonlőtték! Nagy különbség, bár a végeredményt tekintve... Másrészt viszont a magunk részéről nem tartjuk túlságosan szerencsésnek, hogy Nagy Imrére és Kádár Jánosra ugyanazzal a „reform kommunista” jellel történik hivatkozás. Netán még valaki azt gondolhatja, hogy a kettő hasonló, vagy ne adj’ Isten azonos elveket vallott és ugyanazokért a célokért küzdött. Pedig a kettejük közt lévő távolság emberség és elvek viszonylatában mérhetetlen. De talán nem is igazán helyes a távolság szó, sokkal inkább áthidalhatatlan szakadékról kellene beszélni. A nemrégiben elhunyt, mégis halhatatlan költőt parafrázálva: külön-külön csillagképek pontjai ők, elemei más-más halmazoknak...

Most azonban essék szó egy másik műről is. Nevezetesen egy, az Osztrák-Magyar Monarchia és Ausztria történetét feldolgozó, igen gazdagon illusztrált történelemkönyvről (Sandgruber, Roman 2000: *Illustrierte Geschichte Österreichs. Epochen – Menschen – Leistungen*. Pilcher Verlag GmbH & Co KG, Wien). Az már első olvasásra kitűnik, hogy ez a mű elsősorban tudósítani akar. Nem manipulálni, nem egyoldalúan tájékoztatni, nem hosszas fejtegetésekbe vagy értékelésbe bocsátkozni, hanem tárgyyszerűen tudósítani. Ezt szolgálja a kötetben szereplő mérhetetlenül gazdag és színes képanyag is, amely Ausztria történetének minden korszakáról bőségesen közöl anyagot. E sorok íróját az itt tárgyalt kötet kissé az egykor nálunk is oly népszerű „Képes történelem” sorozat darabjaira emlékezteti, azzal a meghagyással persze, hogy a nyomdai kivitelezés színvonalát tekintve azért nagy a különbség – az Ausztriában kiadott könyv javára. De ezt most fogjuk rá a kettő megjelenése között eltelt nem kevés időre.

Magyarország, illetve a magyarok a kötetben összesen öt alkalommal jelennek meg (ne feledjük, egy Ausztria-történetről van szó!). A magyarokról először a honi történetírásban az augsburgi vereség kapcsán történik említés, amely alatt tulajdonképpen a Lech-mezőn 955. augusztus 10-én vívott csatát értjük (*die Schlacht auf dem Lechfeld*). I. Ottó itt aratott döntő győzelmet egy magyar sereg felett, és ezzel lezárult a kalandozások kora. A könyvben ez szó szerint úgy szerepel, hogy „Ottó ezzel véget vetett a magyar terjeszkedésnek”. Az eseményről a kötet – értelemszerűen – az osztrák államiság létrejöttének kontextusába helyezve számol be, meglehetősen tömören, mondhatni csupán a pusztá tényekre szorítkozva.

Második alkalommal az 1848–49-es forradalom ürügyén találkozunk Magyarország nevével és a magyarokkal. A mű 195. oldalán egy korabeli színes rajzon megjelenik Petőfi Sándor, amint éppen a „Nemzeti dal” szavalja. Megtudjuk róla, hogy „lírikus és a korabeli pesti forradalmi ifjúság vezetője volt, aki az osztrákok ellen harcolt”, de azt is, hogy „mint Bem tábornok adjutánsa Segesvárnál esett el.” A következő oldalon megjelenik Kossuth Lajos is, egy Bülow által készített litográfián. Ő mint a magyarok monarchia elleni felkelésének vezetője szerepel, akinek nevéhez a honvédelmi bizottmány elnökeként a honvédegységek felállítá-

sa fűződik. Megtudjuk továbbá, hogy „a Habsburgok 1849-es trónosztása után kormányzóvá választották, majd a császári seregek győzelme után Törökországba menekült.” Ugyanitt megjelenik a győzelmes váci csata (1849. április 10.) ábrázolása is egy 1849-ben megjelent színes képes lapon, ami a flensburgi városi archívumból származik (Neuruppiner Bilderbogen Nr. 2198). A lap arról ad hírt, hogy a magyar forradalmi sereg döntő győzelmet aratott a császáriak felett, akik Pest feladására kényszerültek. Ennek következményeképp pedig Windischgraetzet felmentették, és helyére báró Franz Ludwig von Welden generálist nevezték ki. A lényegi kérdés a kötetben 1848 kapcsán persze így hangzik: „vajon 1848 fordulat volt-e egy alkotmányos Ausztria felé vagy az 1938-ban bekövetkező vég kezdete?” Mindez végül is a bécsi forradalomhoz kapcsolódóan hangzik el. A kötet szerzője megállapítja: „A liberális bécsi polgárság forradalmi lelkesedése alábbhagyott, mihelyst a munkásság egyre több szociális követeléssel állt elő, a forradalom pedig megkérdőjelezte a Habsburg-birodalom és az összállam létét. Magyarország és az olasz tartományok az Ausztriától való teljes függetlenségre törekedtek. A nagynémet, a nagymagyar, a nagylengyel (ez a jelen esetben nem a területre /vö. Nagylengyelország = Wielkopolska / , hanem az összlengyel egységesítő törekvésekre vonatkozik, megj. tőlem), a nagyszlovén, a nagyszerb, a nagy-csehszlovák és az olasz nacionalista és egységesítő mozgalmak mindig a másik létét korlátozzák. A bécsi polgárság gyorsan felismerte, hogy gazdasági léte szorosán kötődik Bécsnek mint a birodalom központjának és mint császárvárosnak a jelentőségéhez” (i. m. 195–196. o. ford. tőlem).

Harmadszorra Magyarország az első világháborút közvetlenül követő időszak egyik szereplőjeként jelenik meg. A Saint-Germain-en-Laye-i békeszerződésről van szó, amelyet a győztes hatalmak és Ausztria képviselői írtak alá 1919-ben. Azért fontos ez, mert itt mondták ki hivatalosan is az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását. Ekkor érezték úgy az osztrákok, hogy Németország legyőzöttként is nagy állam maradt, Ausztria viszont senkivé, koldussá lett. Sokan életképtelennek tartották a „kis Ausztriát”. Vegyük észre, mennyire rímél ez a trianoni békeszerződés után létrejött ún. „csonka Magyarországra” (*Rumpfungarn*). (Még ismerős talán az akkoriban gyakran skandált mondóka: „csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország.”) Valami hasonló érzés uralkodhatott el az osztrákokon is. Sigmund Freud ekkor ezt jegyezte fel naplójába: „Ausztria-Magyarország nincs többé... tovább fogok élni ezzel a torzóval, és majd beképezem magamnak, hogy ez az egész.” (i. m. 243. o. ford. tőlem).

A mű a békeszerződés kapcsán szűkszavúan megjegyzi, hogy Nyugat-Magyarország döntő többségében német anyanyelvűek által lakott részei Sopron (*Ödenburg*) kivételével az Ausztriához való csatlakozás mellett döntöttek. Ezekből alakult Burgenland (tkp. 'Várvidék'), ma Ausztria legkeletibb tartománya. A szöveg kiegészítéseként találkozunk még a magyar szabadcsapat (az ún. „Héjjas-Banditák”) fényképével, és megtudjuk, hogy ezek nyugat-magyarországi területeken folytattak gerilla-harcokat, majd az osztrák vámőrségnek és csendőrségnek együttesen sikerült őket viaszorítani. A Sopron hovatartozásáról tartott népszavazás kapcsán azt olvassuk, hogy az az *Entente*-képviselők jelenléte ellenére kétséges körülmények között zajlott, és végül is azzal az eredménnyel zárult, hogy

a város továbbra is Magyarországnál maradt. Az ebben a részben illusztrációként megjelenő plakátok, képeslapok sokat elmondanak a népszavazás hangulatáról...

A negyedik sarkalatos pont 1956. Itt bukkan fel újra Magyarország, pontosabban szólva egy majd egész oldalas megindító fotó a magyar menekültekről. Alatta ezt olvassuk: „1956. október 23-án Magyarországon népfelkelés tör ki a kommunista rezsim ellen. Egy hónappal később Julius Raab (ő volt akkor a miniszterelnök Ausztriában, akit az osztrák gazdasági csoda atyjaként szokás emlegetni, megj. tőlem) bejelenti, hogy a határon eddig vagy 84 ezer menekült érkezett Ausztriába. Ausztria kormánya nagyvonalú anyagi segítséget szavaz meg a menekültek számára. A képen magyar menekültek láthatók Klingenbergnél, 1956 decemberében. Összesen több mint 180 ezer ember keresett Ausztriában menedéket a szovjet csapatok elől” (i. m. 293. o.). A könyvben az utolsó említést már legújabb kori történelmünkre vonatkozóan találjuk: az a kép jelenik meg, ahogyan a magyar határőrök éppen bontják le a vasfüggönyt 1989 májusában, valahol Hegyeshalom közelében. Alatta kommentárként az szerepel, hogy a szó szerint „holthatár” (*tote Grenze*) megszűnésével a kis Ausztria újra központi helyzetbe került, amivel új lehetőségeket és esélyeket kapott. (i. m. 314. o.).

Lezárásképpen, az ilyenkor szinte kötelező, a keretek szűkössége okán kifejtett mentegetőzésen kívül mit is mondhatnánk? Talán azt, hogy fenti írásunkban Magyarország képét csupán történelme ausztriai recepciójának szempontjából mutattuk be, s ehhez is csak néhány, ámde meghatározó munkát választottunk alapul. Egy ország képéhez azonban más is hozzátartozik, például az ételei. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy mit vett át az egyébként igen kiváló és változatos osztrák konyha a magyarból. „Küche, Land und Leute” azaz „Konyha, ország/táj és emberek” a címe az egyik népszerű és szépen illusztrált osztrák könyvsorozatnak. Úgy gondolom a kép így lesz, lehet csak igazán teljes.

